

ISSN 2616-7255

Л.Н. Гумилев атындағы Еуразия ұлттық университетінің
ХАБАРШЫСЫ

ВЕСТНИК

Евразийского национального
университета имени Л.Н. Гумилева

BULLETIN

of the L.N. Gumilyov Eurasian
National University

ТАРИХИ ҒЫЛЫМДАР. ФИЛОСОФИЯ. ДІНТАНУ сериясы
HISTORICAL SCIENCES. PHILOSOPHY. RELIGION Series
Серия ИСТОРИЧЕСКИЕ НАУКИ. ФИЛОСОФИЯ. РЕЛИГИОВЕДЕНИЕ

3 (124)/2018

1995 жылдан бастап шығады
Founded in 1995
Издается с 1995 года

Жылына 4 рет шығады
Published 4 times a year
Выходит 4 раза в год

Астана, 2018
Astana, 2018

Бас редакторы
тар.ғ.д., проф., академик, Қазақстан Республикасы Ұлттық ғылым академиясының вице-президенті
Сыдықов Е.Б. (Қазақстан)

Бас редактордың орынбасары (философия)	Есім Ғ. , философ.ғ.д., проф. (Қазақстан)
Бас редактордың орынбасары (тарих)	Мусабалина Г.Т. , тар.ғ.д., проф. (Қазақстан)
Бас редактордың орынбасары (тарих)	Сарсембина К.К. , тар.ғ.к., доцент (Қазақстан)
Бас редактордың орынбасары (дінтану)	Тышхан К. , философ.ғ.к., доцент (Қазақстан)

Редакция алқасы

Әбділдин Ж.М.	философ.ғ.д., проф. (Қазақстан)
Алпысбес М.А.	тар.ғ.д., проф. (Қазақстан)
Артықбаев Ж.О.	тар.ғ.д., проф. (Қазақстан)
Әбділәшімұлы Д.	PhD, проф. (Қытай Халық Республикасы)
Әбдуқап Қара	тар.ғ.д., проф. (Түркия)
Бөзжигитова М.М.	философ.ғ.к. (Қазақстан)
Бороффка Николаус	PhD (Германия)
Буканова Р.Г.	тар.ғ.д., проф. (Ресей)
Бурбаев Т.К.	философ.ғ.д., проф. (Қазақстан)
Васильев Д.В.	тар.ғ.д., доцент (Ресей)
Джампенсова Ж.М.	тар.ғ.к., доцент (Қазақстан)
Дүкенбаева З.О.	тар.ғ.д., проф. (Қазақстан)
Ерменбаева Г.К.	тар.ғ.к., доцент (Қазақстан)
Жақиянов Т.Ж.	с.ғ.к. (Қазақстан)
Жеребцов И.Л.	тар.ғ.д. (Ресей)
Ибадуллаева З.О.	тар.ғ.к., доцент (Қазақстан)
Иманжүсіп Р.	философ.ғ.д., проф. (Қазақстан)
Исмагамбетова З.Н.	философ.ғ.д., проф. (Қазақстан)
Каженова Г.Т.	тар.ғ.к. (Қазақстан)
Камарова Р.И.	философ.ғ.к. (Қазақстан)
Ковальская С.И.	тар.ғ.д. (Қазақстан)
Кумеков Б.Е.	тар.ғ.д., проф. (Қазақстан)
Құрманалиева А.Д.	философ.ғ.д., проф. (Қазақстан)
Любичанковский С.В.	тар.ғ.д., проф. (Ресей)
Медеуова К.А.	философ.ғ.д., проф. (Қазақстан)
Муминов А.К.	тар.ғ.д., проф. (Түркия)
Мусағалиева А.С.	тар.ғ.д., проф. (Қазақстан)
Мустафина Р.М.	тар.ғ.д., проф. (Қазақстан)
Нұрышева Г.Ж.	философ.ғ.д., проф. (Қазақстан)
Педрачки М.	PhD д-ры, доцент (Польша)
Пианчолла Николо	PhD д-ры (Гонконг)
Рахимбекова А.Ж.	тар.ғ.к., доцент (Қазақстан)
Рысқалиев Т.Х.	философ.ғ.д., проф. (Қазақстан)
Садықов Т.	тар.ғ.д., проф. (Қазақстан)
Самашев З.С.	тар.ғ.д. (Қазақстан)
Сапарғалиева С.Ж.	философ.ғ.д., доцент (Қазақстан)
Сарқулова М.С.	философ.ғ.к., доцент (Қазақстан)
Сейтказина К.О.	тар.ғ.к., доцент (Қазақстан)
Тапиров А.Д.	тар.ғ.д. (Ресей)
Таймағамбетов Ж.Қ.	тар.ғ.д., проф. (Қазақстан)
Ташағыл А.	проф. (Түркия)
Умитқалиев У.У.	тар.ғ.к., доцент (Қазақстан)
Хабдулина М.К.	тар.ғ.к., доцент (Қазақстан)
Чарлз Уиллер	философ.ғ.д., проф. (АҚШ)
Шаповал Ю.В.	философ.ғ.д., доцент (Қазақстан)
Шаяхметов Н.У.	тар.ғ.д., проф. (Қазақстан)
Шемшек Ахмед	философ.ғ.д., проф. (Түркия)

Редакцияның мекенжайы: 010008, Қазақстан, Астана қ., Қ.Сәтпаев к-сі, 2, 408 б.
Тел.: (7172) 709-500 (ішкі 31-432)

E-mail: vest_hist@enu.kz

Жауапты хатшы, компьютерде беттеген: Д.С. Байтлесова

Л.Н. Гумилев атындағы Еуразия ұлттық университетінің Хабаршысы. **ТАРИХИ ҒЫЛЫМДАР, ФИЛОСОФИЯ, ДІНТАНУ сериясы**
Меншіктеуші: ҚР БЖҒМ «Л.Н. Гумилев атындағы Еуразия ұлттық университеті» ШЖҚ РМК
Қазақстан Республикасының Ақпарат және коммуникациялар министрлігімен тіркелген.
27.03.18 ж. № 16994-Ж -тіркеу куәлігі
Мерзімділігі: жылына 4 рет.
Тиражы: 20 дана
Типографияның мекенжайы: 010008, Қазақстан, Астана қ., Қажымұқан к-сі, 13/1, тел.: (7172)709-500 (ішкі

Editor-in-Chief

Doctor of Historical Sc., Professor, Academician, Vice-President of the National Academy of Sciences of the Republic of Kazakhstan
Sydykov Ye.B. (Kazakhstan)

Deputy Editor-in-Chief
Deputy Editor-in-Chief
Deputy Editor-in-Chief
Deputy Editor-in-Chief

Yessim G., Doctor of Philosophy, Prof. (Kazakhstan)
Mussabalina G.T., Doctor of Historical Sc., Prof. (Kazakhstan)
Sarsembina K.K., Can. of Historical Sc., Assoc.Prof. (Kazakhstan)
Tyshkhan K., Can. of Philosophy (Kazakhstan)
Editorial board

Abdildin Zh.M.	Doctor of Philosophy, Prof. (Kazakhstan)
Alpysbes M.A.	Doctor of Historical Sc., Prof. (Kazakhstan)
Artykbayev Zh.O.	Doctor of Historical Sc., Prof. (Kazakhstan)
Abdilashimuly D.	PhD, Prof. (China)
Abduakap Kara	Doctor of Historical Sc., Prof. (Turkey)
Bozzhigitova M.M.	Doctor of Philosophy (Kazakhstan)
Boroffka Nikolaus	PhD (Germany)
Bukanova R.G.	Doctor of Historical Sc., Prof. (Russia)
Burbayev T.K.	Doctor of Philosophy, Prof. (Kazakhstan)
Charles Wheeler	Doctor of Philosophy, Prof. (USA)
Dzhampeisova Zh.M.	Can. of Historical Sc., Assoc.Prof. (Kazakhstan)
Dukenbayeva Z.O.	Doctor of Historical Sc., Prof. (Kazakhstan)
Ermenbayeva G.K.	Can. of Historical Sc., Assoc.Prof. (Kazakhstan)
Ibadullayeva Z.O.	Can. of Historical Sc., Assoc.Prof. (Kazakhstan)
Imanzhusip R.	Doctor of Philosophy, Prof. (Kazakhstan)
Ismagambetova Z.N.	Doctor of Philosophy, Prof. (Kazakhstan)
Kazhenova G.T.	Can. of Historical Sc. (Kazakhstan)
Kamarova R.I.	Can. of Philosophy (Kazakhstan)
Khabdulina M.K.	Can. of Historical Sc., Assoc.Prof. (Kazakhstan)
Kovalskaya S.I.	Doctor of Historical Sc. (Kazakhstan)
Kumekov B.E.	Doctor of Historical Sc., Prof. (Kazakhstan)
Kurmanaliyeva A.D.	Doctor of Philosophy, Prof. (Kazakhstan)
Lyubichankovskiy S.V.	Doctor of Historical Sc., Prof.(Russia)
Medeuov K.A.	Doctor of Philosophy, Prof. (Kazakhstan)
Muminov A.K.	Doctor of Historical Sc., Prof. (Turkey)
Musagaliyeva A.S.	Doctor of Historical Sc., Prof. (Kazakhstan)
Mustafina R.M.	Doctor of Historical Sc., Prof. (Kazakhstan)
Nurysheva G.Zh.	Doctor of Philosophy, Prof. (Kazakhstan)
Pedracka M.	PhD, Assoc.Prof.(Poland)
Piancolla Nicolo	PhD (Hong Kong)
Rakhimbekova A.Zh.	Can. of Historical Sc., Assoc.Prof. (Kazakhstan)
Ryskaliyev T.Kh.	Doctor of Philosophy, Prof. (Kazakhstan)
Sadykov T.	Doctor of Historical Sc., Prof. (Kazakhstan)
Samashev Z.S.	Doctor of Historical Sc. (Kazakhstan)
Sapargaliyeva S.Zh.	Can. of Philosophy, Assoc. Prof. (Kazakhstan)
Sarkulova M.S.	Can. of Philosophy, Assoc.Prof. (Kazakhstan)
Seytkazina K.O.	Can. of Historical Sc., Assoc.Prof. (Kazakhstan)
Shapoval Yu.V.	Doctor of Philosophy, Assoc.Prof. (Kazakhstan)
Shayakhmetov N.U.	Doctor of Historical Sc., Prof. (Kazakhstan)
Shemshek Akhmed	Doctor of Philosophy, Prof. (Turkey)
Taitrov A.D.	Doctor of Historical Sc. (Russia)
Taymagambetov Zh.K.	Doctor of Historical Sc., Prof. (Kazakhstan)
Tashagyl A.	Prof. (Turkey)
Umitkaliyev U.U.	Can. of Historical Sc., Assoc.Prof. (Kazakhstan)
Vasilyev D.V.	Doctor of Historical Sc., Assoc.Prof. (Russia)
Zhakiyanov T.Zh.	Can. of Sociological Sc. (Kazakhstan)
Zherebtsov I.L.	Doctor of Historical Sc. (Russia)

Editorial address: 2, Satpayev str., of.408, Astana, Kazakhstan, 010008
Tel.: (7172) 709-500 (ext. 31432)
E-mail: vest_hist@enu.kz

Responsible secretary, computer layout:
D.S. Baytlessova

Bulletin of the L.N. Gumilyov Eurasian National University. Historical Sciences. Philosophy. Religion Series

Owner: Republican State Enterprise in the capacity of economic conduct «L.N. Gumilyov Eurasian National University» Ministry of Education and Science of the Republic of Kazakhstan
Registered by the Ministry of Information and Communication of the Republic of Kazakhstan. Registration number 16994-Ж from 27.03.18
Periodicity: 4 times a year
Circulation: 20 copies
Address of printing house: 13/1 Kazhimukan str., Astana, Kazakhstan 010008; tel.: (7172) 709-500 (ext.31-432)

Главный редактор
д.и.н., проф., академик, вице-президент Национальной академии наук Республики Казахстан
Сыдыков Е.Б. (Казахстан)

Зам. главного редактора (философия)	Есім Ғарифолла, д.философ.н., проф. (Казахстан)
Зам. главного редактора (история)	Мусабалина Г.Т., д.и.н., проф. (Казахстан)
Зам. главного редактора (история)	Сарсембина К.К., к.и.н., доцент (Казахстан)
Зам. главного редактора (религиоведение)	Тышхан К., к.философ.н., доцент (Казахстан)

Редакционная коллегия

Абдильдин Ж.М.	д.философ.н., проф. (Казахстан)
Абдилашимулы Д.	PhD, проф. (Китайская Народная Республика)
Абдукап Кар	д.и.н., проф. (Турция)
Алтысбеес М.А.	д.и.н., проф. (Казахстан)
Артыкбаев Ж.О.	д.и.н., проф. (Казахстан)
Божигитова М.М	д.философ.н. (Казахстан)
Бороффка Николаус	PhD (Германия)
Буканова Р.Г.	д.и.н., проф. (Россия)
Бурбаев Т.К.	д.философ.н., проф. (Казахстан)
Васильев Д.В.	д.и.н., доцент (Россия)
Джамписова Ж.М.	к.и.н., доцент (Казахстан)
Дукенбаева З.О.	д.и.н., проф. (Казахстан)
Ерменбаева Г.К.	к.и.н., доцент (Казахстан)
Жакиянов Т.Ж.	к.с.н. (Казахстан)
Жеребцов И.Л.	д.и.н. (Россия)
Ибадуллаева З.О.	к.и.н., доцент (Казахстан)
Иманжусип Р.	д.философ.н., проф. (Казахстан)
Исмагамбетова З.Н.	д.философ.н., проф. (Казахстан)
Каженова Г.Т.	к.и.н. (Казахстан)
Камарова Р.И.	к.философ.н. (Казахстан)
Ковальская С.И.	д.и.н. (Казахстан)
Кумеков Б.Е.	д.и.н., проф. (Казахстан)
Курманалиева А.Д.	д.философ.н., проф. (Казахстан)
Любичанковский С.В.	д.и.н., проф. (Россия)
Медеуова К.А.	д.философ.н., проф. (Казахстан)
Муминов А.К.	д.и.н., проф. (Турция)
Мусагалиева А.С.	д.и.н., проф. (Казахстан)
Мустафина Р.М.	д.и.н., проф. (Казахстан)
Нурьшева Г.Ж.	д.ф.н., проф. (Казахстан)
Педрачки М.	PhD, доцент (Польша)
Пианчолла Николо	PhD (Гонконг)
Рахимбекова А.Ж.	к.и.н., доцент (Казахстан)
Рыскалиев Т.Х.	д.философ.н., проф. (Казахстан)
Садыков Т.	д.и.н., проф. (Казахстан)
Самашев З.С.	д.и.н. (Казахстан)
Сапаргалиева С.Ж.	к.философ.н., доцент (Казахстан)
Саркулова М.С.	к.философ.н., доцент (Казахстан)
Сейтказина К.О.	к.и.н., доцент (Казахстан)
Таиров А.Д.	д.и.н. (Россия)
Таймагамбетов Ж.К.	д.и.н., проф. (Казахстан)
Ташагыл А.	проф. (Турция)
Умиткалиев У.У.	к.и.н., доцент (Казахстан)
Хабдулина М.К.	к.и.н., доцент (Казахстан)
Чарлз Уиллер	д.философ.н., проф. (США)
Шаповал Ю.В.	д.философ.н., доцент (Казахстан)
Шаяхметов Н.У.	д.и.н., проф. (Казахстан)
Шемшек Ахмед	д.философ.н., проф. (Турция)

Адрес редакции: 010008, Казахстан, г. Астана, ул. Сатпаева, 2, каб. 408
Тел.: (7172) 709-500 (вн. 31-432)
E-mail: vest_hist@enu.kz

Ответственный секретарь, компьютерная верстка
Д.С. Байтлесова

Вестник Евразийского национального университета имени Л.Н. Гумилева. **Серия: Исторические науки. Философия. Религиоведение**
Собственник: РГП на ПХВ «Евразийский национальный университет имени Л.Н. Гумилева» МОН РК
Зарегистрировано Министерством информации и коммуникаций Республики Казахстан. Регистрационный номер 16994-Ж от 27.03.18.
Периодичность: 4 раза в год
Тираж: 20 экземпляров
Адрес типографии: 010008, Казахстан, г. Астана, ул. Кажымукана, 13/1, тел.: (7172)709-500 (вн.31-432)

МАЗМҰНЫ
ТАРИХИ ҒЫЛЫМДАР

Қазақстанның жаңа тарихы

Ерменбаева Г.К. Орынбор қазақтарының салық жүйесінің өзгеруі: ясақ салығынан түтін салығына дейін..... 8

Каримова Е. XIX ғасырдың екінші жартысы – XX ғ. басындағы Қазақстандағы серіктестік бірлестіктердің қалыптасуы мен дамуының кейбір мәселелері туралы..... 16

Қазіргі Қазақстан тарихы

Алпысбес М.А., Ергалиева Д.С. Шығыс Түркістанда қазіргі этномәдени үдерістер дамуының тарихи аспектілері..... 24

Каженова Г.Т. Қазақстандық католиктер қауымдарының дінге қарсы кеңестік режим 31

Сайлаубаева Н.Е. «Қазақ», «Сарыарқа» басылымдары ұлт руханиятының жаршысы..... 44

Сантаева К.Т. Дәстүрлі шаруашылық мәселелері: «Қазақ» газеті беттерінде..... 51

Отандық және шетелдік тарихнама

Әлжаппарова Б.Қ. Шетелдік және отандық тарихнамасындағы 1932-1933 жылдардағы қазақстандық қасіреттің мәнді жағдайлары..... 57

Қушенова Ғ.И. Тарихи идея тарихнамалық бағыт ретінде..... 64

Мусаходжаева С.Қ. Қазақ КСР-ның мемлекеттік гимні/әнұраны: ұжымдық шығармашылықтың және авторлықтың тарихы..... 70

Этнография және этнология

Сәрсембина Қ.Қ., Искаков Қ.А. Қазақ халқының дүниетанымындағы ас беру дәстүрі..... 81

CONTENTS

Historical sciences

New history of Kazakhstan

Yermenbayeva G.K. Transformation of the taxation system of the Kazakhs of the Orenburg department: from yasak to kubitka tax..... 8

Karimova A.E. On some aspects of the formation and development of cooperative associations in Kazakhstan in the second half of the XIX - early XX centuries..... 16

Modern history of Kazakhstan

Alpysbes M.A., Yergaliyeva D.S. Historical aspects on development of the modern ethno cultural process in Eastern Turkestan..... 24

Kazhenova G.T. The religious life of the Catholic communities of Kazakhstan in the conditions of the anti-religious policy of the Soviet regime..... 31

Sailaubayeva N.E. The newspaper “Kazakh”, “Saryarka” Vestnik nacionalnog duhovnstvo..... 44

Santayeva K.T. The problems of the traditional economy on the pages of the newspaper “Kazakh”..... 51

Domestic and foreign historiography

Alzhapparova B.K. Factors of the Kazakh tragedy in 1932-1933 in foreign and domestic historiography..... 57

Kushenova G. Historical idea as a historiographical direction..... 64

Musahojaeva S.K. National Anthem of the Kazakh SSR: history of collective creativity and authorship.... 70

Ethnography and Ethnology

Sarsembina K.K., Iskakov K.A. The rite of commemoration «as beru» in the worldview of the Kazakh people..... 81

СОДЕРЖАНИЕ
Исторические науки

Новая история Казахстана

<i>Ерменбаева Г.К.</i> Трансформация налоговой системы казахов Оренбургского ведомства: от ясака к кибиточному налогу.....	8
<i>Каримова А.Е.</i> О некоторых аспектах становления и развития кооперативных объединений в Казахстане во второй половине XIX – начале XX веков.....	16

Современная история Казахстана

<i>Алтысбес М.А., Ергалиева Д.С.</i> Исторические аспекты в развитии современных этнокультурных процессов в Восточном Туркестане.....	24
<i>Каженова Г.Т.</i> Религиозная жизнь католических общин Казахстана в условиях антирелигиозной политики советского режима.....	31
<i>Сайлаубаева Н.Е.</i> Издания «Казах» и «Сарыарка» как вестники национальной духовности.....	44
<i>Сантаева К.Т.</i> Проблемы традиционного хозяйства на страницах газеты «Қазақ».....	51

Отечественная и зарубежная историография

<i>Альжанпарова Б.К.</i> Факторы казахстанской трагедии 1932-1933 гг. в зарубежной и отечественной историографии.....	57
<i>Кушенова Г.И.</i> Историческая идея как историографическое направление.....	64
<i>Мусаходжаева С.К.</i> Государственный Гимн Казахской ССР: история коллективного творчества и авторства.....	70

Этнография и этнология

<i>Сарсембина К.К., Искаков К.А.</i> Обряд поминовения «ас беру» в мировоззрении казахского народа.....	81
---	----

Л.Н. Гумилев атындағы Еуразия ұлттық университетінің Хабаршысы – № 3 (124)/2018, 81-86 б.
Bulletin of the L.N. Gumilyov Eurasian National University – № 3 (124)/2018, 81-86 pp.
<http://bulhistphaa.enu.kz/>; E-mail: vest_hist@enu.kz

XFTAP 03.61.91

Қ.Қ. Сәрсембина, Қ.А. Искаков

*Л.Н. Гумилев атындағы Еуразия ұлттық университеті, Астана, Қазақстан
(E-mail: kuralai_sk@mail.ru, ika251185@gmail.com)*

Қазақ халқының дүниетанымындағы ас беру дәстүрі

Аннотация. Мақалада авторлар қазақ халқының дүниетанымы мен қоғам өмірінде айрықша орын алған ас беру дәстүрі жайлы жазылады. Нақтырақ айтқанда, этнографиялық мәліметтер негізінде ас берудің көне дәуірлерден келе жатқан, көшпелілер дүниетанымының ажырамас бөлігі екендігі, астың өткізілу тәртібі, ас беруді ұйымдастыру, оның қарапайым халықтық мейрамдар қатарына ғана жатпайтындығы, сонымен қатар ас беру дәстүрінің ұлттық бірегейлікті сақтаудағы рөлі туралы айтылады.

Қазақ қоғамындағы ас беру дәстүрі ата-баба аруағын құрметтеу түсінігін көрсетеді. Ас беру мұсылман дініне дейін тамыр жайған. Мұсылман діні халқымыздың ас беру дәстүріне тыйым салмаған. Себебі: ас беру дәстүрі қайтыс болған кісіні құрметтеу, ел бірлігі мен ынтымағына қызмет еткен. Ас беру кезінде бірнеше рулар бас қосқан кезде ру арасындағы шешілмей жатқан түйткілді мәселелер шешілетін болған.

Түйін сөздер: қазақ халқы, ас беру дәстүрі, дүниетаным, әдет-ғұрып.

DOI: <https://doi.org/10.32523/2616-7255-2018-124-3-81-86>

Қазақ халқының салт-дәстүр, әдет-ғұрыптары елдің бірлігіне, ынтымағына, жастарға өмірдің мәнін ұғындыруға қызмет етеді. Жаугершілік замандарда халық дәстүрі ұлтты тәрбиелеуде басты рөл атқарған. «Қалпыңнан ажырама» деген халық даналығы айтқанымызға дәлел. Сонымен қатар, Алаш зиялысы Әлихан Бөкейхан «...Құдіреттен кейінгі күшті нәрсе дәстүр екендігін» тұжырымдаған еді. Қазақ халқының: «...қалпыңнан айырылсаң да, салтыңнан (дәстүріңнен) айырылма» деп өсиет қалдыруы да; әулие Қожа-Ахмет Ясауидің көшпелілер өміріне исламды кіріктіруге олардың халықтық дәстүрін негіз етуі де тегінен-тегін болмаса керек. Алайда, бірнеше ғасырға созылған отаршылық салдарынан дәстүрге де өзгерістер ене бастады. Ұлт мінезіне де өзгерістер әкелді.

Мұхтар Әуезов «Жас азамат» газеті 1918 жылғы 15 қазанындағы №7-8 сандарында «Ескеру керек» деген мақаласында: «Кешегі ешкімге бағынбай, елді хан билеп, көсем билеген заман киіз туырлықты қазақтың тарихында әркімге белгілі бір дәуір. Ол заман өтті. Одан бергі біздің хал бұлқынбай, жатқа бағынудың жолында болды. Кең қазақ даласын әлденеше указ сайқалдап шықты. Көп өзгеріс, жаңалықтар болды. Әуелгі қазақтың халықтық қалпы неше толқып, неше кішірейіп, шым-шытырық түрлерге түсті. Өртүрлі указдардан шыққан өзгеріс халық бақытын мысқалдап жылжытып, құлдық құшағына тастағалы әкелді. Неше рет қазақ халқы зынданның ернеуіне келіп қайтты.

...Бір жұрттың басынан кешкен әр түрлі дәуір сол халықтың мінезіне, халықтық қалпына әр түрлі із қалдырып отыратыны тарих жүзінен белгілі. Бастан кешкен шабыншылық, бұзақы, тентектік, батырлар, хандар заманы қазаққа өзге бір мінез беріп, халықтың қалпын басқа бір түрге түсірген. Заман талқысы: шабыншылық, бассыздық еріксіз сондай қылып отырса да, кешегі өткен ердің құнын екі ауыз сөзбен бітіретін елшіл билердің заманы, жұрт мінезінде о да өзіңше бір із қалдырды. Одан бергі арты бүгінге шейін сейілмей отырған ел қамқоры басшыдан, берекеден,

тәртіптен, намыс-қайраттан айрылып, құлдық пен зорлық арқанына матаулы болған заман тағы да басқа түрлі із тастап, келешектегі жұртшылыққа өзгеше рухты бұ да беріп кетіп отыр», - дей келе, одан әрі бұрынғы қазақтың мінезі ірі екендігін, XX ғасырдың басында қазақтың сол нәрлі мінезінің бәрі азғандығын, басшыдан қалмайтын намыскер, шыныққан, тарамыс, қайратты елдің орнын қуанышқа қуана, күйінішке күйіне білмейтін, салбыраған, намыссыз, қорқақ, ұсақ, өтірікші жұрт алғандығын күйіне жазған еді. Ұзаққа созылған отаршылық салдарынан қазақтың мінезіне өзгерістер енгендігін түйіндегенді.

Акселеу Сейдімбек «Қазақтың ауызша тарихында»: «Әрбір этножаралым жадының біртұтастығы қожырай бастағанда, оның этнотөлтуамалығы да дүбәралана бастайды. Ал, этнос мүлде өлімге бойсұнғанда, сол этнос аясында бірін-бірі түсінбейтін, бірін-бірі түсінгілері де келмейтін бірнеше әлеуметтік топтар пайда болады... Нағыз ұлтжандылық пен мемлекетшілдіктің сыналар жері де осы болса керек» деп те жазған еді [1, 46-47 бб.].

Сонымен, қазақ мінезіне енген өзгерістер салдарынан салт-дәстүр, әдет – ғұрыптарымыз да алғашқы мәнінен ажырай бастады. Қазіргі таңда да көптеген салт-дәстүр, әдет-ғұрыптарымыздың өзгерістерге ұшырағандығы белгілі.

Біз жалпылама дәстүр деген сөзден көрі ұлттық дәстүр ұғымын қолданар едік. Түсінген адамға ұлттық дәстүр елдіктің, мемлекетшілдіктің іргетасы. Алайда, қазіргі таңда осы бір ұғымның мәні мен мазмұнын өз биігінен қарайтындар қатары тым сирек. Дәстүр десе көпшіліктің көз алдына қызылды-жасылды киініп, киіз үй тігіп, ұлттық тағам дайындап, домбырамен ән айтып, күй тарту елестейді. Ұлттық мейрамдарда ұлттық киім киіну арқылы ғана ата-баба дәстүріне берікпіз деп айтуға болмас. Бұл тым қате әрі жалаң көзқарас. Халық дәстүріне философиялық көзқараспен қарау керек. Ұлттық дәстүр ана сүтімен бала бойына ену қажет. Дәстүріне берік ұлт әлемдік өркениет көшіне ілеседі.

Дәстүр бұзылған жерде халықтан бірлік кетеді, отбасы құндылығы сақталмайды. Қандай ұлт болмасын, өзінің дәстүрін жаһандану қармағынан қорғай әрі сақтай білуі тиіс. Дәстүрінен ажырамаған елдер өркениет көшінен қалмайды. Мәселен, жапон халқы халықтық салт-дәстүрден ажырамай, XX ғасырдың екінші жартысында “жапондық дәстүр, еуропалық білім” деген ортақ ұранмен халқын тәрбиеледі. Сөйтіп, олар өз діндерін, өздерінің ұлттық мәдениетін сақтай отырып, Батыс өркениетіне енді. Осының арқасында жапондықтар әр салада еуропалықтарды тез қуып жетті де, әлемдік өркениет төрінің қақ ортасынан ойып тұрып, орын алды.

Сонымен, айта берсек тізіліп кете беретін ұлттық әдет-ғұрыптарымыз, салттарымыз қазақ баласының өмір ақиқатын тереңнен ұғынуына жол ашты. Ұятты, мейірімді, дана болып жетілуіне жағдай жасады. Қазақ даналығымен айтқанда қамшының сабындай қысқа ғұмырда адамдық келбетін қорғай білу басты борыш екендігін әрбір қазақ баласы ұғынды.

Қазақ халқы басынан небір қиыншылық кезеңдерді өткерсе де өзінің салт-дәстүрінен ажырамады. Салт-дәстүрлері өзінің алғашқы мәнін өзгертсе де халық арасында сақталды. Қазіргі таңда, дәстүрге енген өзгерістерді талдау уақыт талабы болып отыр. Сондай өзекті тақырыптардың бірі – қазақ халқының дүниетанымындағы ас беру дәстүрі.

Қазақ халқының дүниетанымында ас беру салты ерекше орынды иеленіп, қоғам өмірінде айрықша орын алған. Ас беру салты халықтың рухани бірігуіне, әлеуметтік тұтастығына жол ашқан.

Әлихан Бөкейхан 1900 жылы «Дала уәлаяты» газетінде жарық көрген «О киргизских поминках» атты мақаласында «ас – көшпелі қазақ халқының ең қасиетті дәстүрі» деп жазған еді. Құрбанғали Халиди қазақтарда ас беру дәстүрінің исламға дейін қалыптасқандығын айқан еді. Мәшһүр-Жүсіп Көпейұлы деректерінде де ас берудің тарихи мәні зерделенген. Ол ас үстінде серт беру, асқа салтанатпен келу, кісі күту, бәйге дауы, балуан күресі сияқты дәстүрлерді талдаған.

Ас беру дәстүрі өзінің бастауын қандай тарихи кезеңнен алды?- деген сұраққа нақтылы жауап беру де күрделі. Ас беру ата-баба аруағын құрметтеу түсінігін көрсетеді. Ал, осы бір іргелі мәселе өзінің бастауын ежелгі сақ заманынан тартады. Мәселен, ежелгі сақ, үйсін, ғұн, қаңлы және орта ғасырларда өмір сүрген оғыз, қыпшақ т.б. көшпелі халықтардың ата-баба аруағын құрметтеуге қатысты мәліметтерді археологиялық ескерткіштер мен көне жазба деректерден көптеп кездестіруге болады.

Ә.Х. Марғұлан, К.А. Ақышев, М.Қ. Қадырбаев және өзге ғалымдардың пікірінше Бесшатыр, Есік, Берел обалары сынды көлемді ескерткіштер қазіргі қазақ халқының ас беру дәстүрі тәрізді қоғамдық-саяси мәні бар үлкен жиынсыз тұрғызылуы мүмкін емес. К.А. Ақышевтің айтуынша бір

ғана үлкен Бесшатыр қорғанын салу үшін 65000 мыңға жуық адам-күші жұмсалған [2].

Геродоттың 9 томдық «Тарих» кітабының 4-ші томында келесідей деректер келтірілген: «Спустя год они вновь совершают такие погребальные обряды: из остальных слуг покойного царя выбирают самых усердных (все они коренные скифы: ведь всякий, кому царь прикажет, должен ему служить; купленных же за деньги рабов у царя не бывает). Итак, они умерщвляют 50 человек из слуг удушением (также 50 самых красивых коней), извлекают из трупов внутренности, чрево очищают и наполняют отрубями, а затем зашивают» [3, 206 б.].

Сонымен, ас беру дәстүрі өзінің тарихын тереңнен тартады. Ас берудің басты мақсаты – қайтыс болған адамдардың аруағын риза ету. «Өлі риза болмай, тірі байымайды» деген ежелгі ұстанымға сәйкес, бүкіл ел-жұрт болып құрмет көрсету. Ас беру марқұмның бақилық болғанына бір жыл толғанда атқарылатын жылын беру салтынан өзгеше. Яғни, ас - тек еңбегі сіңген атакты адамдарға берілетін ұлы жиын. Ас беру көшпелі ортадағы әлеуметтік қатынастарды ұйымдастыру мен реттеудің аса көрнекі тәсілдерінің бірі болды [4, 79-81].

Д. Қатран мен Е. М. Смағұловтың «Ас беру салты» атты мақаласында ас берудің түрлері, ас беруге сауын айту, ас өткізілетін орын мен мерзімі, үй тігу, мал сою, ас беруге келу салтанаты, қонақтарды қарсы алу, ас беруде өткізілетін ойындар, тұл атты сою, Қаралы туды сындыру, табак тарту, ас беруге жұмсалған шығын және берілетін жүлде, ас берудің аяқталуы жүйелі түрде жазылған [5].

Қазақ халқының ас беру сияқты дәстүрін ғалымдардың барлығы дерлік жерлеу-еске алу ғұрпына, тіпті халықтық мерекеге жатқызады. «Дегенмен бұрындары қайтыс болғаннан кейін бір жыл толуына орай марқұмның аруағына арнап өткізілген қазақтың асы (біздің далалық мәліметтеріміз бойынша соңғы ірі астар ХХ ғасырдың 20-шы жылдары өткізілген) өзінің шынайы мақсаты жағынан жерлеу және еске алу ғұрпының шегінен тым шығып кетеді. Бұл ғұрыптың мән-жайына бойламай, меніңше оның маңыздырақ сәттерін семантикалық жағынан жалпы (біршама астрактілі болса да) бекітетін сипаттарымен шектелейін. Қазақтың асы қарапайым халықтық мейрамдар қатарына жатпайды. Ең алдымен ас дәстүрдің этникалық рухын ұстап тұруға бағытталған (міндеттелген) ғұрып ретінде түсініледі. Бұл этностың өзін-өзі тазарту ғұрпы деген пікірімді білдіремін. Ас қоғам ішінде жағымсыз оқиғалардың айналуын (орын алуын) болдырмау мақсатына ие қоғамның алдын алу шарасы. Жалпы этникалық құндылықтар мен нормалардың шынайы күшін «құрастырып көрсету» жолымен қой үстіне бозторғай жұмыртқалаған заманды тудырады. Уақыт тоқтап қалғандай болып, кеңістіктің әлеуметтік образына өзгереді. Бұл мағынада ас мәндік күштері мен этностың қасиеттерін нақтылы түрде көрсету яғни, бұл көшпелілер мәдениеті бейбітшілігінің моделі, сонымен қатар бұл көшпендінің шекті семантикаланған кеңістікті-ғаламдық кеңістігі» [6] - деген жолдардан ас беру дәстүрінің мәнін зерделейміз

Дәстүрлі қазақ қоғамында қазақы дәстүр бойынша қыршын кеткен жасқа және пайғамбар жасына толмай дүниеден озғандарға ас бермеген, жылын ғана өткізген. Қарапайым адамдар кішкене ас беру өткізеді және ол бір-ақ күннің ішінде атқарылған [7]. И.А. Кастанье «Надгробные сооружения киргизских степей» еңбегінде ауыл көлемінде ғана берілетін ас беру келте ас беру деп аталатындығын жазған еді. Үлкен ас беру деп кем дегенде ру көлемінде, жүз, тіпті, бүкіл халық деңгейінде өткізілген. Ондай ас беру мерзімі үш күннен кем болмаған. «Сүр ас беру» деп марқұм бақилық болған мерзімнен кейін үш, жеті, тоғыз, он, отыз т.б. жылдан кейін берілетін ас беру мерзімі түрліше болған [5, 200].

Қазақ даласында өткен небір дүркіреген астар тарихта қалған. Мысалы, үш жүздің баласы шақырылған Бұқарбай батырдың үлкен баласы Көтібардың асында үш жүзге тарта киіз үй тігілген. Ү.Қыдыралиннің жинаған дерегінде Маңғыстаудағы ең ірі ас 1750 ж. шамасында Жем өзенінің бойындағы Ақкиізтоғайда өткен Жанайұлы Қожаназардың асы болғандығы айтылады. Асты марқұмның Таған атты үлкен ұлы басқарған. Бұл аста бірыңғай ақ киізбен жабылған мыңға тарта киіз үй тігілген. Қонақ өте көп жиналып, мыңға тарта қой сойылған. Бәйгеге елу ат іріктеліп, бас жүлдеге бес жүз жылқы қойылыпты. Бас бәйгені той иесінің Шонты деген ұлының көкбиесі қанжығасына байлапты [6,169 б.]. Сырым Датұлының асында 2 500 қой, 200 жылқы сойылып таратылған, 1 000 саба қымыз болып, 5 000 шелек қымыз ішілген. Шай, қант пен тоғыз нарға тоқаш артып, шекті Көтібар батырдың өзі келген. Шөмекей руында өткізілген Кәрібай асы туралы И.В.Аничков асқа 200 қой, 40 жылқы сойылып, 200 пұт күріш даярланғандығын, саба-саба қымыздың көптігі сол – әр үйге бір-бір сабадан қойғанда, оның саны 200-ден артатындығын айтқан.

1860 жылы «Ерден көлінде» Ерден Сандыбайұлына ас берілгенде 500 үй тігіліп, 160 жылқы, 200 қой сойылған. Ат бәйгесі 100 жылқы болған. Ерден байға осындай дәрежеде үш рет ас берілді. Үш аста барлығы 1860 жылқы, 600 қой, 1000 саба қымызы шығындалған [7, 138 б.].

Мәселен, шежіреші Алшын Меңдалыұлының айтуынша, 1750-1850 жылдар арасында Маңғыстау, Жем, Үстірт бойын жайлаған Адай елінде айтулы тоғыз ас өткен. Олардың жетеуіне 800-1000 үй тігілген. Жаңай Қожаназар байға Жем бойындағы «Ақкиіз-тоғайда» берілген асқа мың үй тігіліп, 2 мың қой сойылған. Мерекеге хан келген. Оны күймеден түскеннен үйге енгенше аяғының астына ақ киіз төсеп қарсы алған. Жоғарыдағы жер атауы содан қалған делінеді. Осы аста бәйгеге 500 ат қосылып, бас жүлдені – 100 атты Шонтының көк аты алған. 1000 үй, 750 үй тігіліп, бәйгеге 100 түйе қосылған, екі үйге бір байталдан сойылған айтулы үлкен астар Назарұлы Тастемірге, Есен Сейіт биге берілген [8,169].

Ас беру дәстүріндегі мал сою туралы деректерді келтірсек: «Әрқайсысында 70 жерошақтан қазылған екі қатар ошақ (140) қазылып болған соң, молда ошаққа дұға бағыштады, 60 бие таңдалып, оларды екіге бөлді, жақсысымен нашарлауы екі ошаққа теңдей бөлінуі қадағаланды. Әрқайсысына бас-көз болатын көшелі, жөнбілетін адам тағайындалды. Ошақтар қасынан етті сақтауға арналған 12 қос дайындалып, жасшөп үстіне ши төселді. Келесіде қолында Құраны бар молда келіп бөлініп алынған жылқылар қасына келіп Құран оқыды. Сойылған мал терісінің бір бөлігі молдаға, қалғаны басқарушыларға бөліп беріліп, сойылған мал еті қазанға салынды. Сойысқа арналған малды қамап қойып, асқа келгендердің өзі қалағанын сойдырған жайттар да болған» [7,138].

Ы.Алтынсарин халқымыздың салт-дәстүр, әдет-ғұрыптарын жетік білген ағартушы. Сондықтан да, этнографиялық мәнде көптеген шығармалар жазды. «Орынбор ведомствосы қазақтарының өлген адамды жерлеу және оған ас беру дәстүрлерінің очерктері» еңбегінде қазақтардың өлген адамды жерлеу дәстүрін сөз еткенде, мұсылман елінің шарифат заңы бойынша, өлген адамды қалай арулап жуып, о дүниеге шығарып салу рәсімін жан-жақты баяндаған. Мәселен, өлік басына қойылатын белгілер мен бейіттердің жар басына орналастырылуының жолаушыларға жол сілтейтінін, бағыт беретінін, моланың сулы жерде болатынын ескерту арқылы одан ел тұрағы – қоныстың ұзақ кетпейтінін аңғартады. Қайтыс болған кісіні жас мөлшерін әйгілеп тұратын орамал, белгілердің сыр-сипаты мен мән-жайы да біліктілікпен әңгіме етіледі. Тіпті, айтылатын жоқтау мен оның айтушылары, шығарушылары, өлікке әкелінетін аза мен соятын мал, ас беру тәртібі, мал мүшелерінің кімге, қалай тартылатыны жайындағы пікірлері де құнды әрі мәнді. Ат бәйгесіне дейінгі балуандар күресі мен жарыс-сайыстар, астан кейінгі әр алуан ырым-дәстүрлер де (найза сындыру, жесір басындағы қараны алу, т.б.) байыпты сөз болады [9].

Ас берудің өзіндік тәртібі болған. Асқа барған қазақтар туралы: «Біздер (сұлтандар, төрелер) Батыс Сібір жерінде бұдан 2 жыл бұрын, 1869 жылы қайтыс болған бір байдың асына баратын болдық. Арада 3 күндік ұзақ жол бар, жолсыз жермен жүріп келеміз, жолда арбаға, түйеге, атқа мінген қазақтарды кездестірдік. Содан жүре-жүре айнадай жарқыраған көлдің жағасына келдік. Сол жерде лашын, сұңқар, қаршыға құстармен үйрек-қаз, дала бөденесін аулап жүрген жас жігіттерді көрдік. «Қайда барасыздар? Асқа барамыз, асқа барамыз, – деп жауап береді. - Сіздер асықпаңыздар, арада екі қонатын ұзақ жол бар. Егер шаршамай, көңілді барамыз десеңіздер, бізбен бірге жүріңіздер. Арамызда сал-серілер, ақын-жырауларымыз бар, солардың өлеңдері мен әндерін тындап баруларыңызға болады, – деді құндыз бөрікті бір жігіт. Біз бұған келістік. Содан белес-белес, тақия таулардан өтіп, қызыл гүлге оралған жазық далаға шықтық. Біркезде алдымыздан бір түсті ақ боз атқа мінген, қызыл-жасыл киінген 10 шақты қыз шықты. Олар да асқа бара жатыр екен. Бірінен-бірі өтеді: маңдайлары жарқырап, қолан шаштары тербеліп, бота көздерін төңкеріп қарайды. Байқаймын, біздерді менсінбей, тәкаппарлана қарайды. Бұлар біздерге қосылған соң, қазақ даласы сұлулардың даласына айналып кеткендей көрінді. Мен осы сапарымда білдім: қазақтар табиғатқа, табиғат қазақтарға ұқсайды екен» [10, 52], деген деректерден ас беру дәстүрінің ерекше құрметтелгендігін көреміз. Мұхтар Әуезов «Абай жолында»: «Табак тартуға өңшең жорға аттарды сайлапты. Барлық ат күміс ер-тоқыммен ерттелген. Күтуші жігіттер бастарына тегіс жібек орамал байлапты. Ас ошағымен екі арада бұлар қостабақтан алып, қатар ызғытып жөнелгенде, өлке бойы жайнап кеткендей болды», – деп ас беру дәстүрін шебер суреттеген еді [11, 203].

«Абай жолында» қазақ халқының адамның өмірлік кезеңдеріне байланысты орындалатын салт-дәстүрлер шебер суреттелген. Абайдың Ділдәмен, Әйгеріммен отау көтеруі, Керімбала мен Оралбайдың тағдырын бейнелейтін көріністердің барлығы салт-дәстүрге тұнып тұр. Бала

тәрбиесіне байланысты салт-дәстүрлер: шілдехана, бесік той, қырқынана шығару, тұсау кесер, өлім-жітімге байланысты салт-дәстүрлер: бастаңғы, жоқтау, жөнелту, сауын айту, ас беру, жаназа, бата қылу, қара тігу, қара жығу; құдаласуға байланысты: құда түсу, ұрын бару, әмеңгерлік салт, қыз ұзату, қыз көру, құйрық- бауыр жегізу, неке қияр сынды барлық салт- дәстүрлер жазылған. Мәселен, «Осы күннің ертесіне суық сыбыс анық болды. Бөжей қайтыс болды деген қаралы хабар жетті. Бұл уақытта Құнанбай, Ұлжан, Зере, Абай, Оспан, Тәкежан таңертенгі шайын ішіп отырған еді. Бұны Құнанбайға ешкімде арнайы хабаршы жіберіп естіртпеді. Бұған ол қатты қапа болды. Зере көз жасын бір төгіп алды. Абай болса жүрегі аузына тығылғандай күй кешті. Байдалы сүйекті орналастырып болысымен, сол өлік үстіне тіккен ақ үйдің оң жақ белдеуіне өз қолымен әкеліп қара тікті. Жаназасын шығарғанға шейін өлік осында болмақ.

Байдалы ескіге жүйрік Сүйіндікпен ақылдасады. Сүйіндік жас кісі өлсе туы қызыл болатынын, кәрі өлсе туы ақ болатынын айтып келеді де, «Бөжейдей орта жасты кісіге - бір жағы қызыл, бір жағы ақ болуы керек» дегенді айтқан. Қара тіккен Байдалы халық атынан Бөжейдей арысына ас берем деген ырымын жасады

...Енді осы жылы түскен келін, осы жылы өлген кәрі-жас, осы жылы болған құдалық, бала сүндеттеу, күйеу келу – баршасы да астың жылымен саналады. Тек адам жайы емес, кейіндеп барып атақ алатын бәйгелер болса, олар да Бөжейге ас берген жылы тай еді, құнан еді немесе іштегі құлын еді деп сөйленетін болады. Ұлы дүбір. Үлкен астың осындай боп, уақыт өлшеуіне айналып кететіні анық» [11, 137] - деген жолдардан этнографиялық деректерді көреміз.

Қазақтың дәстүрлі қоғамында ас беру дәстүрі қоғамдық деңгейде атқарылған. Ас беру дәстүрі мұсылман дініне дейін тамыр жайған. Мұсылман діні халқымыздың ас беру дәстүріне тыйым салмаған. Себебі, ас беру дәстүрі қайтыс болған кісіні құрметтеу, ел бірлігі мен ынтымағына қызмет еткен.

Әдебиеттер тізімі

- 1 Акселеу Сейдімбек. Қазақтың ауызша тарихы: Зерттеу. – Астана: Фолиант, 2008. – 728-б.
- 2 Маргулан, Акишев, Қадырбаев, Оразбаев, 1966, с.309-310; Марғұлан, 1998, с.386-390; Ақышев, 1976, 38 б; Самашев, 2011, с. 120-155.
- 3 Геродот. История / Пер. с греч. и комм. Г.А. Стратановского. Вступ. статья И.Е. Сурикова. – М.: ОЛМА-ПРЕСС. Инвест, 2004. – 640 с.
- 4 Алимбай Нурсан. Казахский ас как модель мира кочевой культуры (К семиотике одной из форм ритуального моделирования действительности у кочевников) // Всесоюзная научная сессия по итогам полевых этнографических антропологических исследований 1988-1989 гг. Тезисы докладов в 3-х частях. Ч.2. Алма-Ата, 1990. С. 79–81;
- 5 Қатран Д. мен Смағұлов Е.М. «Ас беру салты» // Қазақстан археологиясы мен этнологиясы: өткені, бүгінгі және болашағы атты «VII Оразбаев оқулары» халықаралық ғылыми-тәжірибелік конференция материалдары / жауапты ред. А.Б. Қалыш. – Алматы: Қазақ университеті, 2015. – 200-206 бб.
- 6 Қыдыралын У. Батыс Қазақстан қазақтарының ғұрыптарындағы ерекшеліктері // Қазақ халқының дәстүрлерімен әдет ғұрыптары. 1-том. Біртұтастығы және ерекшелігі. Алматы: Арыс, 2005. 150-176 бб.
- 7 Плотников В.Н. Поминки (Ас). Этнографический очерк из быта Зауральских киргизов // ЗООРГО. Вып. 1. – Оренбург, 1870. – С. 137-150.
- 8 Озғанбай Ө. Өткенге – құрмет, бүгінге – өнеге. Ана тілі. – 14 – қыркүйек, 2017 ж.
- 9 Қазақ философиясы тарихы (ежелгі дәуірден қазіргі заманға дейін). Қазақтың ағартушылық философиясы / З.К. Шәукенова және С.Е. Нұрмұратовтың жалпы редакциясымен. – Алматы: ҚР БҒМ ҒК Философия, саясаттану және дінтану институты, 2015. ISBN – 978-601-304-015-8 3-том. – 388 б.
- 10 Ибрагимов И. Очерки быта киргизов // Древняя и новая Россия. – СПб., 1876. Т. III. –С.51–63.
- Әуезов М.О. Абай жолы. Роман-эпопея. 1 кітап. – Алматы: Жазушы, 1989.-608 б.

К.К. Сарсембина, К.А. Искаков

Евразийский национальный университет имени Л.Н. Гумилева, Астана, Казахстан

Обряд поминовения «ас беру» в мировоззрении казахского народа

Аннотация. В статье авторами рассматривается обычай проведения поминальных мероприятий – ас беру, занимающий особое место в мировоззрении, а также общественной жизни казахского народа. На основе этнографических данных рассказывается о древних корнях этого обычая, порядке организации и проведения поминальных обедов, о неразрывности обычая с традиционным мировоззрением народа, исключительной роли ас беру в календаре народных праздников, а также о роли традиции ас беру в сохранении и укреплении единства народа.

Показано, что традиция проведения поминальных обрядов связана с культом предков. Она сохранилась вплоть до мусульманского времени. Проведение обычая ас беру не было запрещено исламом. Причина этого заключалась в том, что традиция ас беру была направлена не только на поминовение умершего родственника, но и на единство и благополучие народа. Во время проведения ас, когда собиралось много народу, решались давние вопросы между родами.

Ключевые слова. Казахский народ, традиция «ас беру», обряды и обычаи.

К.К. Sarsembina, К.А. Iskakov

L.N. Gumilyov Eurasian National University, Astana, Kazakhstan

The rite of commemoration «as беру» in the worldview of the Kazakh people

Abstract. In the article the authors consider the custom of carrying out commemorative events - “As беру”, which occupies a special place in the worldview, as well as the social life of the Kazakh people. On the basis of ethnographic data, it is told about the ancient roots of this custom, the order of organizing and holding as беру, the continuity of custom with the traditional worldview of the people, the exceptional role as беру in the calendar of national holidays, as well as the role of tradition aspirations in preserving and strengthening the unity of the people.

It is shown that the tradition of carrying out memorial rites is associated with the cult of ancestors. During the “Ace” when a lot of people were going to decide issues between births, which for a long time did not dare. It survived until the Muslim time. Conducting the custom of as беру was not forbidden by Islam. The reason for this was that the tradition of as беру was directed not only to the commemoration of the deceased relative, but also to the unity and well-being of the people.

Key words: the Kazakh people, the tradition “As беру”, worldview, rituals and customs.

References

1. Aqseleu Seidimbek. Qazaqtyn auyzsha tarihy: Zertteu [Kazakh oral history: research]. – Astana: Foliant, 2008. – 728-b.
2. Margulan, Akishev, Qadyrbaev, Orazbaev, 1966, s.309-310; Margulan, 1998, s.386-390; Aqyshev, 1976, 38 b; Samashev, 2011, s. 120-155.
3. Gerodot Istoria [History] / Per. s grech. i komm. G.A. Stratanovskogo. Vstup. statia I.E. Surikova. – M.: OLMA-PRESS. Invest, 2004. – 640 s.
4. Alimbai Nursan Kazahski as kak model mira kochevoi kultury (K semiotike odnoi iz form ritualnogo modelirovania deistvitelnosti u kochevnikov) [Kazakh as a model of the world of nomadic culture (To semiotics of one of the forms of ritual modeling of reality for nomads)] // Vsesoiuznaia nauchnaia sessiia po itogam polevyh etnograficheskikh antropologicheskikh issledovaniy 1988-1989 gg. Tezisy dokladov v 3-h chastiah. Ch.2. Alma-Ata, 1990. S. 79–81;
5. D.Qatran men E. M. Smagulov «As беру salty» [The ceremony «As»] // Qazaqstan arheologiyasy men etnologiyasy: otkeni, bugini jane bolashagy atty «VII Orazbaev oqulary» halyqaralyq gylymi-tajiribelik konferentsiia materialdary / jauapty red. A.B. Qalysh. – Almaty: Qazaq universiteti, 2015. – 200-206 bb.
6. Qydyralin U. Batys Qazaqstan qazaqtarynyn guryptaryndagy erekshelikteri // Qazaq halqynyn dasturlerimen adet guryptary [Peculiarities of Western Kazakhs' Rites]. 1-tom. Birtutastygy jane ereksheligi. Almaty: Arys, 2005. 150-176 bb.
7. Plotnikov V.N. Pominki (As). Etnograficheskii ocherk iz byta Zauralskih kirgizov [Wake (As). Ethnographic essay from the life of the TRANS-Ural Kirghiz] // ZOORGO. Vyp. 1. – Orenburg, 1870. – S. 137-150.
8. O. Ozganbai. Otkenge – qurmet, buginge – onege Ana tili [To the past - respect, and today - in the tradition].- 14 - qyrkuiek, 2017 j.
9. Qazaq filosofiiasy tarihy (ejelgi dauirden qazirgi zamanga deiin). Qazaqtyn agartushylyq filosofiiasy [History of Kazakh philosophy (from ancient times to modern times). Kazakh educational philosophy] / Z.K. Shaukenova jane S.E. Nurmuratovtyn jalpy redaksiiasymen. – Almaty: QR BGM GK Filosofia, saiasattanu jane dintanu instituty, 2015. ISBN – 978-601-304-015-8 3-tom. – 388 b.
10. Ibragimov I. Ocherki byta kirgizov [Essays on the life of the Kirghiz] // Drevniaia i novaia Rossiia. – SPb., 1876.T. III. –S.51–63.
11. Auezov M.O. Abai joly . Roman-epopeia [Abay Zholy. Romance epic]. 1 kitap. – Almaty: Jazushy, 1989.-608 b.

Авторлар туралы мәлімет:

Сәрсембина Қ.Қ. – т.ғ.к., Л.Н. Гумилев атындағы Еуразия ұлттық университетінің археология және этнология кафедрасының доценті, Астана, Қазақстан.

Искаков Қ.А. – археология және этнология магистрі, археология және этнология кафедрасының PhD докторанты, Астана, Қазақстан Республикасы.

Sarsembina K.K. – Candidate of historical sciences, Associate Professor of the Department of Archeology and Ethnology, L.N. Gumilyov Eurasian National University, Astana, Kazakhstan.

Iskakov K.A. – master of Archeology and Ethnology, PhD student, Department of Archeology and Ethnology, L.N. Gumilyov Eurasian National University, Astana, Kazakhstan.

«Л.Н. Гумилев атындағы Еуразия ұлттық университетінің Хабаршысы. Тарихи ғылымдар. Философия. Дінтану» сериясы журналында мақала жариялау ережесі

1. **Журнал мақсаты.** Мұқият тексеруден өткен, ғылыми құндылықтары бар тарих, археология, антропология, философия және дінтану салаларының барлық бағыттары бойынша материалдар жариялау.

2. Журналда мақала жариялаушы автор мақаланың қол қойылған бір дана қағаз нұсқасын Ғылыми басылымдар бөліміне (редакцияға, мекенжайы: 010008, Қазақстан Республикасы, Астана қаласы, Қ. Сәтпаев көшесі, 2, Л.Н. Гумилев атындағы Еуразия ұлттық университеті, Бас ғимарат, 408 кабинет) және vest_hist@enu.kz электрондық поштасына Word форматындағы нұсқасын жіберу қажет. Мақала мәтінінің қағаз нұсқасы мен электронды нұсқалары бірдей болулары қажет. Мақалалар қазақ, орыс, ағылшын тілдерінде қабылданады. Сонымен қатар, автор(лар) ілеспе хат ұсынуы керек.

3. **Автордың қолжазбаны редакцияға жіберуі мақаланың Л.Н. Гумилев атындағы Еуразия ұлттық университетінің хабаршысында басуға келісiмiн, шетел тiлiне аударылып қайта басылуына келiсiмiн бiлдiредi.** Автор мақаланы редакцияға жіберу арқылы автор туралы мәліметтің дұрыстығына, мақала көшірілмегендігіне (плагиаттың жоқтығына) және басқа да заңсыз көшірмелердің жоқтығына кепілдеме береді.

4. Мақаланың көлемі 18 беттен аспауға тиіс (10 беттен бастап).

Мақаланың құрылымы

5. **XFTAP** <http://grnti.ru/> - бірінші жолдың сол жақтауында;

Автор(лар)дың аты-жөні – жолдың ортасында;

Мекеменің толық атауы, қаласы, мемлекеті (егер авторлар әртүрлі мекемеде жұмыс жасайтын болса, онда әр автор мен оның жұмыс мекемесі қасында бірдей белгі қойылуы керек) – жолдың ортасында;

Автор(лар)дың E-mail-ы – жақша ішінде, курсивпен, жолдың ортасында;

Мақала атауы – жолдың ортасында;

Аннотация (100-200 сөз; мақаланың атауын мейлінше қайталамауы қажет; әдебиеттерге сілтемелер болмауы қажет; мақаланың құрылысын (кіріспесі, мақаланың мақсаты, міндеттері, қарастырылып отырған сұрақтың тарихы, зерттеу әдістері, нәтижелер/талқылау, қорытынды) сақтай отырып, мақаланың қысқаша мазмұны берілуі қажет).

Түйін сөздер (6-8 сөз не сөз тіркесі)

Түйін сөздер мақала мазмұнын көрсетіп, мейлінше мақала атауы мен аннотациядағы сөздерді қайталамай, мақала мазмұнындағы сөздерді қолдану қажет. Сонымен қатар, ақпараттық-ізвестіру жүйелерінде мақаланы жеңіл табуға мүмкіндік беретін ғылым салаларының терминдерін қолдану қажет.

Негізгі мәтін мақаланың мақсаты, міндеттері, қарастырылып отырған сұрақтың тарихы, зерттеу әдістері, әдіснама, нәтижелер/талқылау, қорытынды бөлімдерін қамтуы қажет – *жоларалық интервал - 1, азат жол «қызыл жолдан» - 1,25см, беттеу жолағы – еніне сай жасалады.*

Таблица, суреттер – аталғаннан кейін орналастырылады. Әр таблица, сурет қасында оның аталуы болуы қажет. Сурет айқын, сканерден өтпеген болуы керек.

Жалпы қолданыста бар аббревиатуралар мен қысқартулардан басқалары міндетті түрде алғаш қолданғанда түсіндірілуі берілуі қажет.

Қаржылай көмек туралы ақпарат бірінші бетте көрсетіледі.

Әдебиеттер тізімі

Мәтінде әдебиеттерге сілтемелер тікжақшаға алынады. Мәтіндегі әдебиеттер тізіміне сілтемелердің нөмірленуі мәтінде қолданылуына қатысты жүргізіледі: мәтінде кездескен әдебиетке алғашқы сілтеме [1] арқылы, екінші сілтеме [2] арқылы т.с.с. жүргізіледі. Кітапқа жасалатын сілтемелерде қолданылған беттері де көрсетілуі керек (мысалы, [1, 45 бет]). Жарияланбаған еңбектерге сілтемелер жасалмайды. Сонымен қатар, рецензиядан өтпейтін басылымдарға да сілтемелер жасалмайды (әдебиеттер тізімін әзірлеу үлгілерін төмендегі мақаланы рәсімдеу үлгісінен қараңыз).

6. Мақала соңындағы әдебиеттер тізімінен кейін библиографиялық мәліметтер орыс және ағылшын тілінде (егер мақала қазақ тілінде жазылса), қазақ және ағылшын тілінде (егер мақала орыс тілінде жазылса), орыс және қазақ тілінде (егер мақала ағылшын тілінде жазылған болса) беріледі.

Авторлар туралы мәлімет: автордың аты-жөні, ғылыми атағы, қызметі, жұмыс орны, жұмыс орнының мекен-жайы, телефон, e-mail – қазақ, орыс және ағылшын тілдерінде толтырылады.

7. *Қолжазба мұқият тексерілген болуы қажет.* Техникалық талаптарға сай келмеген қолжазбалар қайта өңдеуге қайтарылады. Қолжазбаның қайтарылуы оның журналда басылуына жіберілуін білдірмейді.

Редакцияға түскен мақала жабық (анонимді) тексеруге жіберіледі. Барлық рецензиялар авторларға

жіберіледі. Автор (рецензент мақаланы түзетуге ұсыныс берген жағдайда) мейлінше үш күн аралығында қайта қарап, қолжазбаның түзетілген нұсқасын редакцияға қайта жіберуі керек. Рецензент жарамсыз деп таныған мақала қайта қарастырылмайды. Мақаланың түзетілген нұсқасы мен автордың рецензентке жауабы редакцияға жіберіледі.

8. Төлемақы. Басылымға рұқсат етілген мақала авторларына төлем жасау туралы ескертіледі. Төлем көлемі 2018 жылы 4500 тенге – ЕҰУ қызметкерлері үшін және 5500 тенге басқа ұйым қызметкерлеріне. Реквизиттер сайтта көрсетілген.

Provision on articles submitted to the journal “Bulletin of L.N. Gumilyov Eurasian National University. Historical Sciences. Philosophy. Religion Series”

1. Purpose of the journal. Publication of carefully selected original scientific works in the direction of history, anthropology, archeology, philosophy, religious studies.

2. An author who wishes to publish an article in a journal must submit the article in hard copy (printed version) in one copy, signed by the author to the scientific publication office (at the address: 010008, Republic of Kazakhstan, Astana, Satpayev St., 2. L.N. Gumilyov Eurasian National University, Main Building, room 408) and by e-mail vest_hist@enu.kz in Word format. At the same time, the correspondence between Word-version and the hard copy must be strictly maintained. And you also need to provide the cover letter of the author(s).

Language of publications: *Kazakh, Russian, English.*

3. Submission of articles to the scientific publication office means the authors' consent to the right of the Publisher, L.N. Gumilyov Eurasian National University, to publish articles in the journal and the re-publication of it in any foreign language. Submitting the text of the work for publication in the journal, the author guarantees the correctness of all information about himself, the lack of plagiarism and other forms of improper borrowing in the article, the proper formulation of all borrowings of text, tables, diagrams, illustrations.

4. The volume of the article should not exceed 18 pages (from 10 pages).

5. Structure of the article (page – A4 format, portrait orientation, page margins on all sides - 20 mm. Font: type - Times New Roman, font size - 14)

GRNTI <http://grnti.ru/> - *first line, left*

Initials and Surname of the author (s) - *center alignment, italics*

Full name of the organization, city, country (if the authors work in different organizations, you need to put the same icon next to the name of the author and the corresponding organization) - *center alignment, italics*

Author's e-mail (s)- *in brackets, italics*

Article title - *center alignment, bold*

Abstract (100-200 words, the article title should not repeat in the content, it should not contain bibliographic references, it should reflect the summary of the article, preserving the structure of the article - introduction, problem statement, goals, history, research methods, results /discussion, conclusion).

Key words (6-8 words/word combination. Keywords should reflect the main content of the article, use terms from the article, as well as terms that define the subject area and include other important concepts that make it easier and more convenient to find the article using the information retrieval system).

The main text of the article should contain an introduction, problem statement, goals, history, research methods, methodology, results / discussion, conclusion - *line spacing - 1, indent of the “red line” -1.25 cm, alignment in width.*

Tables, figures should be placed after the mention. Each illustration should be followed by an inscription. Figures should be clear, clean, not scanned.

All **abbreviations**, with the exception of those known to be generally known, must be deciphered when first used in the text.

Information on **the financial support** of the article is indicated on the first page in the form of a footnote.

References

In the text references are indicated in square brackets. References should be numbered strictly in the order of the mention in the text. The first reference in the text to the literature should have the number [1], the second - [2], etc. The reference to the book in the main text of the article should be accompanied by an indication of the pages used (for example, [1, 45 p.]). References to unpublished works are not allowed. Unreasonable references to unreviewed publications (examples of the description of the list of literature, descriptions of the list of literature in English, see below in the sample of article design).

At the end of the article, after the list of references, it is necessary to indicate bibliographic data in Russian and English (if the article is in Kazakh), in Kazakh and English (if the article is in Russian) and in Russian and Kazakh languages (if the article is English language).

Information about authors: surname, name, patronymic, scientific degree, position, place of work, full work address, telephone, e-mail - in Kazakh, Russian and English.

6. The article must be **carefully verified**. Articles that do not meet technical requirements will be returned for revision. Returning for revision does not mean that the article has been accepted for publication.

7. Work with electronic proofreading. Articles received by the Department of Scientific Publications (editorial office) are sent to anonymous review. All reviews of the article are sent to the author. The authors must send the proof of the article within three days. Articles that receive a negative review for a second review are not accepted. Corrected versions of articles and the author's response to the reviewer are sent to the editorial office. Articles that have positive reviews are submitted to the editorial boards of the journal for discussion and approval for publication.

Periodicity of the journal: 4 times a year.

Payment. Authors who have received a positive conclusion for publication should make payment (for ENU employees - 4,500 tenge, for outside organizations - 5,500 tenge). Requisites are posted on the journal's website.

Положение о рукописях, представляемых в журнал «Вестник Евразийского национального университета имени Л.Н.Гумилева. Серия: Исторические науки. Философия. Религиоведение»

1. Цель журнала. Публикация тщательно отобранных оригинальных научных работ по направлениям история, антропология, археология, философия, религиоведение.

2. Автору, желающему опубликовать статью в журнале необходимо представить рукопись в твердой копии (распечатанном варианте) в одном экземпляре, подписанном автором в Отдел научных изданий (по адресу: 010008, Казахстан, г. Астана, ул. Сатпаева, 2, Евразийский национальный университет им. Л.Н.Гумилева, Учебно-административный корпус, каб. 408) и по e-mail vest_hist@enu.kz. При этом должно быть строго выдержано соответствие между Word-файлом и твердой копией.

Язык публикаций: казахский, русский, английский. А также автору(ам) необходимо предоставить сопроводительное письмо.

3. Отправление статей в редакцию означает согласие авторов на право Издателя, Евразийского национального университета имени Л.Н. Гумилева, издания статей в журнале и переиздания их на любом иностранном языке. Представляя текст работы для публикации в журнале, автор гарантирует правильность всех сведений о себе, отсутствие плагиата и других форм неправомерного заимствования в рукописи, надлежащее оформление всех заимствований текста, таблиц, схем, иллюстраций.

4. Объем статьи не должен превышать 18 страниц (от 6 страниц).

5. Схема построения статьи (*страница – А4, книжная ориентация, поля со всех сторон – 20 мм. Шрифт: min – Times New Roman, размер (кегель) - 14*):

ГРНТИ <http://grnti.ru/> - первая строка, слева

Инициалы и Фамилию автора(ов)- выравнивание по центру, курсив

Полное наименование организации, город, страна (если авторы работают в разных организациях, необходимо поставить одинаковый значок около фамилии автора и соответствующей организации)

E-mail автора(ов) – в скобках курсив

Название статьи – выравнивание по центру полужирным шрифтом

Аннотация (100-200 слов; по содержанию повторять название статьи; не должна содержать библиографические ссылки; должна отражать краткое содержание статьи, сохраняя структуру статьи – введение, постановка задачи, цели, история, методы исследования, результаты/обсуждение, заключение/выводы).

Ключевые слова (6-8 слов/словосочетаний).

Ключевые слова должны отражать основное содержание статьи, использовать термины из текста статьи, а также термины, определяющие предметную область и включающие другие важные понятия, позволяющие облегчить и расширить возможности нахождения статьи средствами информационно-поисковой системы).

Основной текст статьи должен содержать введение, постановка задачи, цели, история, методы исследования, методология, результаты/обсуждение, заключение/выводы – *межстрочный интервал – 1, отступ «красной строки» -1,25 см, выравнивание по ширине*. Таблицы, рисунки необходимо располагать после упоминания. С каждой иллюстрацией должна следовать надпись. Рисунки должны быть четкими, чистыми, несканированными.

Все аббревиатуры и сокращения, за исключением заведомо общеизвестных, должны быть расшифрованы при первом употреблении в тексте.

Сведения о финансовой поддержке работы указываются на первой странице в виде сноски.

Список литературы

В тексте ссылки обозначаются в квадратных скобках. Ссылки должны быть пронумерованы строго по порядку упоминания в тексте. Первая ссылка в тексте на литературу должна иметь номер [1], вторая - [2] и т.д. Ссылка на книгу в основном тексте статьи должна сопровождаться указанием использованных страниц (например, [1, 45 стр.]). Ссылки на неопубликованные работы не допускаются. Нежелательны ссылки на нецензурируемые издания (примеры описания списка литературы, описания списка литературы на английском языке см. ниже в образце оформления статьи).

В конце статьи, после списка литературы, необходимо указать библиографические данные на русском и английском языках (если статья оформлена на казахском языке), на казахском и английском языках (если статья оформлена на русском языке) и на русском и казахском языках (если статья оформлена на английском языке).

Сведения об авторах: фамилия, имя, отчество, научная степен, должность, место работы, полный служебный адрес, телефон, e-mail – на казахском, русском и английском языках.

6. Рукопись должна быть тщательно выверена. Рукописи, не соответствующие техническим требованиям, будут возвращены на доработку. Возвращение на доработку не означает, что рукопись принята к опубликованию.

7. Работа с электронной корректурой. Статьи, поступившие в Отдел научных изданий (редакция), отправляются на анонимное рецензирование. Все рецензии по статье отправляются автору. Авторам в течение трех дней необходимо отправить корректуру статьи. Статьи, получившие отрицательную рецензию к повторному рассмотрению не принимаются. Исправленные варианты статей и ответ автора рецензенту присылаются в редакцию. Статьи, имеющие положительные рецензии, представляются редколлегии журнала для обсуждения и утверждения для публикации.

Периодичность журнала: 4 раза в год.

8. Оплата. Авторам, получившим положительное заключение к опубликованию необходимо произвести оплату (для сотрудников ЕНУ – 4500 тенге, для сторонних организаций – 5500 тенге). Реквизиты размещены на сайте журнала.

Мақаланы рәсімдеу үлгісі /Образец оформления статьи /Template

МРНТИ 27.25.19

А.Ж. Жубанышева¹, Н. Теміргалиев², А.Б. Утесов³

¹²Институт теоретической математики и научных вычислений Евразийского национального университета имени Л.Н.Гумилева, Астана, Казахстан

*³Актюбинский региональный государственный университет имени К. Жубанова, Актюбе, Казахстан
(E-mail: ¹axaulezh@mail.ru, ²ntmath10@mail.ru, ³adilzhan_71@mail.ru)*

Численное дифференцирование функций в контексте Компьютерного (вычислительного) поперечника

Аннотация. В рамках компьютерного (вычислительного) поперечника полностью решена задача приближенного дифференцирования функций, принадлежащих классам Соболева по неточной информации, полученной от произвольного конечного множества тригонометрических коэффициентов Фурье-Лебега дифференцируемой функции... [100-200 слов]

Ключевые слова. Приближенное дифференцирование, восстановление по неточной информации, предельная погрешность, компьютерный (вычислительный) поперечник.

Основной текст статьи должен содержать

- введение/постановка задачи,
 - цели/история,
 - методы исследования,
 - методология,
- результаты/обсуждение, заключение/выводы.

Список литературы

1. Теміргалиев Н. Компьютерный (вычислительный) поперечник как синтез известного и нового в численном анализе// Вестник Евразийского национального университета имени Л.Н. Гумилева -2014. –Т. 4. № 101. – С. 16–33.
2. Локуциевский О.М., Гавриков М.Б. Начала численного анализа. -М.: ТОО «Янус», 1995. -581 с.
3. Жубанышева А.Ж., Абиқенова Ш. О нормах производных функций с нулевыми значениями заданного набора линейных функционалов и их применения к поперечниковым задачам// Функциональные пространства и теория приближения функций: Тезисы докладов Международной конференции, посвященная 110-летию со дня рождения академика С.М. Никольского, Москва, Россия, 2015. – Москва, 2015. -С.141-142

А.Ж. Жұбанышева, Н. Теміргалиев, А.Б. Утесов

Л.Н.Гумилев атындағы Еуразия ұлттық университетінің теориялық математика және ғылыми есептеулер институты, Астана, Қазақстан

Қ.Жұбанов атындағы Ақтөбе өңірлік мемлекеттік университеті, Ақтөбе, Қазақстан

Компьютерлік (есептеуіш) диаметр мәнмәтінінде функцияларды сандық дифференциалдау

Аннотация. Компьютерлік (есептеуіш) диаметр мәнмәтінінде Соболев класында жататын функцияларды олардың тригонометриялық Фурье-Лебега коэффициенттерінің ақырлы жиынынан алынған дәл емес ақпарат арқылы жуықтау есебі толығымен шешілді... [100-200 сөз]

Түйін сөздер. Жуықтап дифференциалдау, дәл емес ақпарат бойынша жуықтау, шектік қателік, Компьютерлік (есептеуіш) диаметр.

A.Zh. Zhubanysheva, N. Temirgaliyev, A.B. Utesov

Institute of theoretical mathematics and scientific computations of L.N. Gumilyov Eurasian National University, Astana, Kazakhstan

K.Zhubanov Aktobe Regional State University, Aktobe, Kazakhstan

Numerical differentiation of functions in the context of Computational (numerical) diameter

Abstract. The computational (numerical) diameter is used to completely solve the problem of approximate differentiation of a function given inexact information in the form of an arbitrary finite set of trigonometric Fourier coefficients... [100-200 words]

Key words. Approximate differentiation, recovery from inexact information, limiting error, computational (numerical) diameter, massive limiting error.

References

1. Temirgaliyev N. Komp'yuternyj (vychislitel'nyj) poperechnik kak sintez izvestnogo i novogo v chislenom analize [Computational (numerical) diameter as a synthesis of the known and the new in numerical analysis], Vestnik Evrazijskogo nacional'nogo universiteta imeni L.N. Gumileva [Bulletin of L.N. Gumilyov Eurasian National University], 4(101), 16–33 (2014). [in Russian]
2. Lokucievskij O.M., Gavrikov M.B. Nachala chislennogo analiza [Elements of numerical analysis] (Yanus, Moscow, 1995).
3. Zhubanysheva A.Zh., Abikenova Sh.K. O normah proizvodnyh funkcij s nulevymi znachenijami zadanogo nabora linejnyh funkcionalov i ih primenenija k poperechnikovym zadacham [About the norms of the derivatives of functions with zero values of a given set of linear functionals and their application to the width problems]. Tezisy dokladov Mezhdunarodnoj konferencii, posvjashhennaja 110-letiju so dnja rozhdenija akademika S.M.Nikol'skogo «Funkcional'nye prostranstva i teorija priblizhenija funkcij» [International conference on Function Spaces and Approximation Theory dedicated to the 110th anniversary of S. M. Nikol'skii]. Moscow, 2015, pp. 141-142.

Сведения об авторах:

На каз.:

Жұбанышева А.Ж. – Теориялық математика және ғылыми есептеулер институтының аға ғылыми қызметкері, Л.Н.Гумилев атындағы Еуразия ұлттық университеті, Сәтпаев көш. 2, Астана, Қазақстан. Тел.: +7 (7172)709500 (внут. 33-410). E-mail: axaulezh@mail.ru.

Темірғалиев Н. – Теориялық математика және ғылыми есептеулер институтының директоры, Л.Н.Гумилев атындағы Еуразия ұлттық университеті, Сәтпаев көш. 2, Астана, Қазақстан. Тел.: +7 (7172)709-500 (внут.

33-325). E-mail: ntmath10@mail.ru.

Утесов А.Б. - физика-математика ғылымдарының кандидаты, Математика кафедрасының доценті, Қ.Жұбанов атындағы Ақтөбе өңірлік мемлекеттік университеті, А.Молдағұлов даңғ. 34, Ақтөбе, Қазақстан. E-mail: adilzhan_71@mail.ru.

На рус.:

Жубанышева А.Ж. – Старший научный сотрудник Института теоретической математики и научных вычислений, Евразийский национальный университет имени Л.Н.Гумилева, ул. Сатапаева 2, Астана, Казахстан. Тел.:

+7 (7172)709-500 (внут. 31-410). E-mail: axaulezh@mail.ru.

Темиргалиев Н. – Директор Института теоретической математики и научных вычислений, Евразийский национальный университет имени Л.Н.Гумилева, ул. Сатапаева 2, Астана, Казахстан. Тел.: +7 (7172)709-500 (внут.

31-411). E-mail: ntmath10@mail.ru.

Утесов А.Б. - кандидат физико-математических наук, доцент кафедры Математики, Актюбинский региональный государственный университет имени К. Жубанова, пр. А.Молдагуловой 34, Актөбе, Казахстан. E-mail: adilzhan_71@mail.ru.

На англ.:

Zhubanysheva A.Zh. – Senior researcher of the Institute of theoretical mathematics and scientific computations, L.N. Gumilyov Eurasian National University, Satpayev str., Astana, Kazakhstan. Tel.: +7 (7172)709-500 (31-410). E-mail: axaulezh@mail.ru.

Temirgaliyev N. – Head of the Institute of theoretical mathematics and scientific computations, L.N.

Gumilyov Eurasian National University, Satpayev str., Astana, Kazakhstan. Tel.: +7 (7172)709-500 (33-325). E-mail: ntmath10@mail.ru.

Utesov A.B. - candidate of physical and mathematical sciences, Associate Professor of the Department of Mathematics, K.Zhubanov Aktobe Regional State University, A. Moldagulova Prospect, 34, Aktobe, Kazakhstan. E-mail: adilzhan_71@mail.ru.